

ХУЛИО КОРТАСАР

АКСОЛОТЛ

Превод от испански: Нели Константинова, 1979

chitanka.info

Имаше време, когато много мислех за аксолотлите. Ходех в аквариума на Ботаническата градина и часове наред не свалях очи от тях, наблюдавах тяхната неподвижност и едва доловимите им движения. Сега аз самият съм аксолотл.

Случаят ме отведе при тях една пролетна утрин, когато Париж разтваряше пауновата си опашка сред мудната зима. Вървях по булевард „Пор Роял“, после минах по „Сен Марсел“ и „Л’Опитал“, гледах зеленината сред сивите масиви и се сетих за лъзовете. Обичах лъзовете и пантерите, но никога дотогава не бях влизал във влажното и тъмно помещение на аквариума. Оставил велосипеда си до оградата и отидох да разгледам лалетата. Лъзовете бяха уродливи и печални, а моята пантера спеше. Реших да надникна в аквариума, разгледах бегло обикновените риби и неочеквано се натъкнах на аксолотлите. Останах при тях цял час и когато излязох, вече не можех да мисля за нищо друго.

В библиотеката на „Света Женевиев“ се справих в речника и научих, че аксолотлите са притежаващи хриле ларви на амолистома, от рода на аблистомите. А за това, че са мексиканци, можех да съдя по тях самите, по мъничките им розови ацтекски физиономии и по табелката над аквариума. Прочетох, че в Африка се срещат екземпляри, способни да живеят на суши в периодите на безводие и във вода — при настъпването на дъждовния период. Намерих испанското им име — ахолоте, — където се споменаваше също, че са ядивни и че маста им някога се е използвала (явно сега вече не се използва), както рибеното масло.

Не ми се изследваха специални трудове, обаче на другия ден отидох пак в Ботаническата градина. Почнах да ходя там всяка сутрин, понякога сутрин и вечер. Пазачът на аквариума недоумяващо се усмихваше, докато късаше билета ми. Аз се опирах на железния парапет и почвах да ги гледам. В това нямаше нищо странно, защото още от първия момент разбрах, че ние сме свързани, че нещо безкрайно далечно и забравено продължава все още да ни свързва. Достатъчно ми беше онази първа сутрин само да спра пред стъклото, зад което във водата се издигаше нагоре струйка мехурчета. Аксолотлите се бяха скучили на отвратителния й тесен (само аз знам колко е отвратителен и тесен) под на аквариума, покрит със слизести камъни. Те бяха девет екземпляра и почти всичките, допрели носове в

стъклото, гледаха посетителите със златните си очи. Стоях смутен, почти засрамен; изглеждаше някак си непристойно да стърчиш пред тези мълчаливи и неподвижни фигури, скучени на дъното на аквариума. Мислено отделяйки един, който се намираше вдясно и малко настрани от останалите, аз внимателно го разгледах. Беше с възрозово и сякаш прозрачно телце (което ми напомни за китайските статуетки от млечно стъкло), приличащо на малък петнайсетсантиметров гущер с изключително крехка рибешка опашка, най-чувствителната част от нашето тяло. Надолу от гръбнака започващо прозрачен плавник, преминаващ в опашка, но особено ме поразиха лапичките — изящни и нежни, те завършваха с мънички пръстчета и миниатюрни човешки нокти. Тогава открих очите и лицето му. Лице без изражение, на което се открояваха само очите — две отверстия на съвсем малката глава, целите изпълнени от прозрачно злато, съвършено безжизнени, обаче гледащи; прониквайки навътре, моят поглед сякаш минаваше през златистата точка и се губеше в призрачна тайнствена дълбина. Съвсем тъничък черен ореол обкръжаваше очите и ги очертаваше в розовата плът, в розовата каменна глава, триъгълна, но неправилно закръглена по края, което ѝ придаваше пълно сходство с разядена от времето статуетка. Устата бе на самата брадичка на триъгълното лице и само в профил се добиваше представа за значителния ѝ размер; в лице едва се различаваше тънък прорез на безжизнения камък. От двете страни на главата, там, където би трябвало да са ушите, имаше по три червени клонки като корали — израстъци, които явно бяха хриле. И това бе единственото живо нещо в него — през десет-петнайсет секунди клонките внезапно се изправяха и отново се отпускаха. От време на време едната лапка леко помръдваше и виждах как малките пръстчета меко потъваха в тинята. Ние изобщо не обичаме много да се движим, пък и аквариумът е толкова тесен — само да помръднеш, и веднага се натъкваш на нечия опашка или глава; това предизвиква недоволство, спречквания и в крайна сметка — умора. А когато сме неподвижни, времето минава незабелязано.

Именно това спокойствие просто ме омагьоса, когато за първи път се наведох над аквариума. Стори ми се, че смътно постигам тайнния стремеж да потопи времето и пространството в тази равнодушна неподвижност. После разбрах свиването на хрилете, леките докосвания

на тънките лапки по камъка и внезапното раздвижване (някои от тях плуваха, люшкайки вълнообразно тялото си) доказваха, че те могат да излизат от мъртвото вцепенение, в което прекарваха часове наред. Но най-силно от всичко ме потресоха очите им. Редом с тях, в другите аквариуми, прекрасните очи на останалите риби, тъй прилични на нашите, преливаха просто от глупост. Очите на аксолотла ми говореха за присъствието на някакъв друг живот, друг начин на виждане. Притискайки лице о стъклото (понякога пазачът обезпокоен покашляше), аз се стараех да разгледам по-добре малките златисти точки, този вход в безкрайно бавния и далечен свят на розовите същества. Безсмислено беше да се почуква по стъклото пред лицата им — нито веднъж не забелязах и най-малката реакция. Златните очи продължаваха да горят с нежната си, страшна светлина и все така ме гледаха из неизмеримата дълбина, от която ми се завиваше свят.

И въпреки това колко близки ми бяха те! Разбрах го още по-рано, още преди да стана аксолотл. Разбрах го в деня, когато за първи път се приближих до тях. Антропоморфическите черти на маймуните, въпреки разпространеното мнение, подчертават разстоянието, отделящо ги от нас. А липсата на каквото и да било сходство между аксолотла и човешкото същество потвърждаваше, че моето предположение е правилно, че аз не се основавам на прости аналогии. Само тези лапки-ръчички... Но и гущерите имат такива лапки, а по нищо не приличат на нас. Мисля, че въпросът е в главата на аксолотла, тази триъгълна розова маска със златни очи. Това гледаше и знаеше. Това призоваваше. Те не бяха животни.

Най-лесното — просто очевидно бе да се обърна към митологията. Почнах да разглеждам аксолотлите като резултат от метаморфоза, която не е успяла да унищожи тайнственото съзнание за човешката им същност. Представях си, че тези съзнателни същества, роби на своите тела, завинаги са обречени на подводна тишина, на размишления и отчаяние. Слепият им поглед, малкото златно кръгче, безизразно, обаче плашещо разумно, проникващо в душата ми като призив: „Спаси ни, спаси ни.“ Неочаквано се улавях да шепна утешителни думи, опитвах се да им внуша детински надежди. Те продължаваха да ме гледат, без да помръднат: внезапно се вдигаха розовите клонки на хрилете. В този миг ме пронизваше неопределена болка — може би те ме виждаха, долавяха усилието ми да постигна

техния непостижим живот. Те не бяха човешки същества, но пък в нико едно животно не съм откривал такава дълбока връзка със себе си. Аксолотлите сякаш бяха свидетели на нещо, а може би и страшни съдии. Пред тях се чувствувах виновен, такава ужасяваща чистота се виждаше в тези прозрачни очи. Те бяха ларви, но ларва означава също маска и дух^[1]. Какъв ли облик очакваше своя час зад тези ацтекски лица, безизразни и същевременно неумолимо жестоки?

Аз се страхувах от тях. Струва ми се, че ако наблизо нямаше други посетители и пазачът, не бих се осмелил да остана насаме с тях. „Вие просто ги погълъщате с поглед“ — усмихнат, ми казваше пазачът, смятайки ме вероятно за малко смахнат. Той не разбираше, че всъщност те със своя златен канибализъм ме погълъщаха бавно с очи. Далеч от аквариума аз мислех само за тях, че сякаш ми въздействуваха от разстояние. Почнах да ходя там всеки ден, а нощем си ги представях как, увиснали неподвижно в мрака, протягат бавно ръка и внезапно срещат ръката на другия. Може би очите им виждаха и нощем, тъй че за тях денят продължаваше безкрайно. Очите на аксолотлите са без клепачи.

Сега знам, че всъщност нямаше нищо странно, че това трябваше да стане. Всяка сутрин, надвесен над аквариума, аз ги опознавах все повече. Те страдаха — и аз с всяка клетка на тялото си усещах тяхното нямо страдание, неподвижната мъка във водната маса. Те сякаш бяха втренчени в нещо — отдавна изгубено господство, епохата на свободата, когато светът е принадлежал на аксолотлите. Изглеждаше недопустимо това страшно изражение, преодоляващо принудителната неподвижност на каменните им лица, да не означава трагично послание, да не е свидетелство за вечните мъки в този течен ад, в който живееха те. Напразно се опитвах да убедя сам себе си, че собствената ми изострена чувствителност проецира в аксолотлите разум, какъвто всъщност те нямат. Те и аз съзнавахме. Затова нямаше нищо странно в това, което стана. Лицето ми се притискаше до стъклото на аквариума, очите ми се стремяха да проникнат в тайната на тези златни очи без ирис и зеница. Виждах съвсем близо зад стъклото неподвижното лице на аксолотла. Без переход и изненада видях зад стъклото своето лице, виждах го извън аквариума, от другата страна на стъклото. После лицето ми се отдръпна и аз проумях.

Само едно беше странно — аз продължавах да мисля, както преди това. Да разбирам — това означаваше да изпитам в първия момент вледеняващия ужас на човек, който се събужда и вижда, че е погребан жив. Отвън моето лице отново се приближи до стъклото, виждах устата си с устни, стиснати от усилието да разберат аксолотлите. Аз бях аксолотл и сега в един миг проумях, че разбирането е невъзможно. Той беше извън аквариума, мисълта му бе мисъл извън аквариума. Знаех го от това, че бях той, а сега вече бях аксолотл и се намирах в своя свят. Ужасът ме бе обхванал — това разбрах веднага, — защото, преселвайки се със своята човешка мисъл в тялото на аксолотл, аз се бях сметнал негов пленник, погребан жив в аксолотла и осъден да съществувам разумно сред неразумни твари. Но ми мина, когато нечия лапа докосна лицето ми, когато, отдръпвайки се леко встрани, аз видях до себе си един аксолотл да ме гледа, и разбрах, че той също съзнава, съзнава също тъй ясно, но не е в състояние да го изрази. Или аз бях също и в него, или всички ние мислим като хората — неспособни на самоизразяване, когато всичко се свежда до златистото сияние на очите ни, гледащи лицето на човек, притиснало се до стъклото.

Той се връщаше много пъти, сега идва по-рядко. Понякога не се появява по цели седмици. Вчера го видях, той дълго ме гледаше, после рязко се обърна и си тръгна. Струва ми се, че вече не се интересува толкова от нас, а идва тук по навик. И тъй като единственото, което мога да правя, е да мисля, аз мисля много за него. Мисля си, че в началото ние още бяхме съединени и той се чувствува повече отвсякога свързан с неотстъпната тайна. Но мостовете между тях са разрушени, защото това, което се беше вселило в него, сега стана аксолотл, чужд на човешкия живот. Мисля си, че в началото аз все още можех до никаква степен да стана той — ах, само до никакава степен! — и да поддърjam в него желанието да ни разбере по-добре. Сега аз окончателно станах аксолотл и ако мисля като човек, то е само защото всички аксолотли в своята ларва от розов камък мислят като хората. Струва ми се, че от всичко това успях да му внуша нещо в първите дни, когато още бях той. И в тази окончателна самота — защото той няма вече да се върне — ме утешава мисълта, че може би ще напише за нас — вярвайки, че измисля, той ще напише разказ за аксолотлите.

[1] В езическите религии ларва е душата на престъпник: на човек, загинал трагично, или на мъртвец, който не е погребан. Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.